

Влада молодого Хмельниченка слабка та непевна. Козацькі полковники підбурюють гетьмана зректися булави. Олеся отримує звістку, що в бою з татарами загинув її чоловік Михайло, і тепер дівчина вільна від шлюбу з нелюбом. Вона мріє повернутися до коханого Леся, та її звинувачують у крадіжці й ув'язнюють. Звідки чекати допомоги? Тим часом Юрій Хмельницький майже готовий скласти гетьманську булаву та віддати владу Виговському. Над Україною скупчуються темні хмари: Московія та Річ Посполита неситим оком задивляються на українські території. І поки держава чекає на тверду руку сильного керманіча, Олеся сподівається на порятунок коханого. У цьому вирі подій, захищаючи своє від чужих, найголовніше – не втратити те, що є...

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-8127-1

9 786171 281271

ЯРОСЛАВА
ДЕГТЯРЕНКО

ОЛЕСЯ
МІЖ КОХАННЯМ
ТА ЧЕСТЮ

ЯРОСЛАВА ДЕГТЯРЕНКО

ОЛЕСЯ
МІЖ КОХАННЯМ
ТА ЧЕСТЮ

ОЛЕСЯ
МІЖ КОХАННЯМ
ТА ЧЕСТЮ

ЯРОСЛАВА ДЕГТЯРЕНКО

ОЛЕСЯ
МІЖ КОХАННЯМ
ТА ЧЕСТЮ

РОМАН

ХАРКІВ **КЛУБ**
2020 **СІМЕЙНОГО**
ДОЗВІЛЯ

УДК 821.161.2
Д26

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Обережно! Ненормативна лексика!

Дизайнер обкладинки *Аліна Белякова*

ISBN 978-617-12-8127-1

- © Дегтяренко А. В., 2020
- © Depositphotos.com / absurdov,
обкладинка, 2020
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімей-
ного Дозвілля», видання укра-
їнською мовою, 2020
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімей-
ного Дозвілля», художнє оформ-
лення, 2020

Розділ I

Воєвода-блюзнір

Що знаєш ти? Адже ти сам — ніщо!
Ти вітер, дим, і весь твій крам — ніщо!
З обох боків у тебе небуття,
Ти весь в ньому, ти й тут і там — ніщо!

Омар Хаям

Несамовита та жорстока спека накинулася на Україну влітку 1660 року. Випалила соковитий оксамит трави, змусила змарніти смарагдову листву, зжерла хліба на нивах, висмоктала половину води з річок та струмочків і невблаганно сотала сили з усього живого. Одурманені люди й тварини мляво вешталися під пекучим сонцем, чекаючи осені з її лагідною прохолодою. Такої посухи не пам'ятали давно, і українці турбувалися за майбутній урожай: схоже, нічого буде збирати з поля.

Спекотного липневого дня Юрій Хмельницький, юний гетьман Війська Запорозького обіруч Дніпра, квапливо їхав на раду в урочище Кодачок під містечком Васильків за наказом київського воєводи Бориса Шереметева. І як обпалена навколо природа, так само обпалена була у хлопця душа.

Із сумом згадував Юрій ті щасливі дні, коли був живий батько, а сам він не мав турбот і тягаря відповідальності. Минулої осені його життя безповоротно змінилося. Однак

торік Юрко почувався впевненіше: поверне батьківську булаву — і його шануватимуть як гетьмана. О, свята простота! Юрій самому собі боявся зізнатися, що гетьман з нього нікудишній! Після принизливої ради в Переяславі¹ та ще більш принизливої угоди він відправив до царя Олексія посольство, вимагаючи її скасування та узгодження пунктів, складених козаками у Жердевій Долині². Але отримав гордовиту та зневажливу відмову. Навіть намагання Юрка заступитися за своїх зятів цар безжально відкинув — Іван Нечай поїхав у далекий невідомий Сибір, а Данило Виговський повернувся в труні. Особливо боляче Юркові було за Данила: коли його послали в Москві благали про помилування і цар начебто пообіцяв зглянутися, Данило вже був мертвий після звірячих тортур. Навряд чи Олексій не знав про це! Але вінценосний позер не відмовив собі в задоволенні погратися у побожного людинолюбця. У своїй кривавій величі Олексій не розумів, що такою брехливістю породжує в серцях українців не преклоніння, а ненависть і бажання помсти.

Саме тому Юрій не поїхав до Олексія на авдієнцію та не видав йому Олену Виговську — бідолаха досі жила бранкою в Суботові. Сам Іван Виговський осів у Польщі: мав ефемерний титул київського воєводи та реальний — польського сенатора. До того ж король призначив його староостою Барським. Але Юрко розумів, що навіть на королівській службі Виговський небезпечний і для нього, і для царя,

---

¹ Переяславська рада в жовтні 1659 р., де воєводою Трубецьким юному Хмельниченку фактично силою було нав'язано угоду, умови якої знищили незалежність Війська Запорозького (самоназва України у XVII ст.). — *Тут і далі прим. авт.*

² Наприкінці вересня 1659 р. на раді у Жердевій Долині козацтво Правобережної України сформулювало пункти, які чітко окреслювали політичні та економічні права України як окремої держави та визначали умови її замирення з Московією на правах рівноправного союзника.

і навіть для короля — занадто він розумний, верткий та вправний. Одне слово, гідний наступник Богдана Хмельницького, здатний будь-якого дня повернути собі булаву.

Юрій зітхнув. Зупинив коня, дістав флягу та напився теплої від спеки води. Озирнувся — з ним їхали найближчі родичі: двоюрідні брати Павло Яненко-Хмельницький, Федір та Прокіп Бережецькі. За ними — Петро Дорошенко, який обіймав уряд чигиринського полковника. Не було лише дядька з боку матері Якима Сомка, який торік так вправно плекав у ньому честолюбство, а тепер покірливо поступився місцем іншим. Сомко зажив своїм умом — вельми зблизився з ніжинським протопопом Філімоновичем, з яким в березні побував у Москві та навіть був допущений пред світлі *баньки* самого царя! Утім, за дядьком Юрій особливо не шкодував, бо досвідчених помічників у нього вистачало.

Наприклад, той же Яненко. Після бурхливих подій осені 1659 року Павло ні у що не втручався, не прагнув посісти якийсь тепленький уряд, а спокійно жив у Чигирині, бавив маленького сина та радів своїм уже дорослим дітям. Утім, завжди, коли Юрій просив, брат давав йому поради та підтримував як міг. І його присутність додавала впевненості. Юрко підсвідомо відчував: брат ніколи не заподіє зла та не зрадить. Тому хлопець з вдячністю поглянув на Павла.

Але цієї миті вигляд у Яненка був жалюгідний і злий. Йому було нестерпно жарко, піт з-під дорогої шапки заливав обличчя, і хотілося лягти десь у затінку або залізи в якийсь струмочок, а не пертися на цю клятву раду за наказом ненависного москаля. Павло, відчувши погляд, скинув карі очі й роздратовано поглянув на Юрка: мовляв, що?

Юрко відвернувся та знову поринув у задуму. В січні до нього приїжджав шляхтич Сілецький, посланець від

Беневського, і вмовляв дотриматися укладеної Виговським Гадяцької угоди. Але тоді Юрко не знав, що йому робити. Як і його радники. Після зради поляків і підлості москвинів довіри до обох не було жодної. Тому вирішено було почекати та подивитися, як справи далі підуть, і Сілецького відправили ні з чим.

Але ця відмова означала початок війни з Річчю Посполитою. Тим паче у квітні, в Оливі, Польща та Швеція після п'яти з половиною років війни нарешті уклали мир¹. І вже у червні поляки розпочали війну в Литві та вщент розбили війська московських воевод Хованського та Щерби, відкинувши їх аж до Смоленська. Через це Шереметев скликав раду, бо Московія поквапилася оголосити Речі Посполитій війну, збираючись воювати з нею руками українців.

Юрась не повною мірою усвідомлював це, зате це усвідомлювали його полковники та невимовно злилися: чому вони мусять ризикувати життям заради гонору Олексія, коли він так принизив їх у Переяславі? Навіщо взагалі тепер потрібна ота Московія як союзник чи сюзерен, коли вони отримують від неї лише брехню, обман, приниження та розорення? До того ж кримський хан Мехмед IV Герай, який ще торік був союзником Виговського, нині перетворився на ворога — його військо стояло у Буджаку² й звідти нападало на землі Придніпров'я. Слава Богу, що татарські загони вправно б'є Сірко з січовиками, звільняючи бранців! То чому ж українці мусять іти воювати за царя, коли Батьківщині загрожують татари?

У Кодачок Юрій прибув надвечір. Шереметев уже був там. Звичайно, від Києва до урочища було двадцять миль,

¹ Йдеться про закінчення Північної війни між Річчю Посполитою та Шведською імперією, яка тривала з 1655 по 1660 рік.

² Історична область на півдні Бессарабії, південна частина межириччя Дунаю та Дністра, на сході омивається Чорним морем.

а від Чигирина — сто тридцять! Та й взагалі, де це чувано — володар України мусить їхати до царського холопа, як смиренно іменували себе московські бояри!

Шереметев Юрка не зустрів. Навіть не побажав побачитися ввечері, як велить ввічливість. Зате його відвідав Костянтин Щербан, колишній господар Волощини. Щербан прибув в Україну з конкретною метою — з допомогою українського гетьмана та московського царя повернути собі трон. Тому поводився з Юрієм як рівний з рівним, що трохи скрасило досаду останнього.

А Яненка відвідав Лесь, який приїхав із ніжинським полковником Василем Золотаренком.

— Синку! Добре, що прийшов! — щиро зрадів Павло. — Ну, розповідай, як ти? Живий-здоровий? А то як був у нас в квітні, так досі від тебе звісток немає! Ганнуся ж сумує!

Лесь злегка посміхнувся, бо відтоді як Демко з Ганнусею одружилися, він став завжди бажаним гостем у домі Яненка. Взагалі-то Павлові не дуже подобався шлюб пасерба — він волів би мати більш родовиту невістку. Проте, зичачи Демкові щастя, суперечити не став, а прийняв Ганнусю з усією теплотою, яка тільки можлива з боку свекра до невістки.

Сам Лесько дуже змінився: колись з першого погляду було зрозуміло, що перед тобою гожий, але пустоголовий жевжик; а нині хлопець перетворився в солідного молодого чоловіка, на вигляд сумирного. Але ця сумирність була оманливою — у кожному русі, жесті, погляді двадцятип'ятирічного Лєся проглядали сила та гордовитість, які межували з жорсткістю загартованого в запеклих боях воїна. А ще в його світло-карих очах світилася гірка журба. Однак ці переміни не владні були змінити головного: як і раніше, Лесь володів особливою чарівливістю, яка нездоланно вабила до нього жінок.

— Як там моя Ганнуся? — поцікавився хлопець.

— Прекрасно! Живе з Демком душа в душу! Завдяки їй мій шибайголова зробився статечним і відповідальним, що й душа співає! — хвалився Павло. — Прикро тільки, що вони свою хату придбали й збираються жити окремо. Марічка дуже через це переживає, бо їй хочеться, щоб вони жили в нас.

— То Демкові вдалося повернути своє майно? — запитав Лесь, пригадавши, як зять ділився з ним планами щодо полтавського млина.

— Угу. Цей пройдисвіт не тільки млин собі повернув, а ще й стягнув з Кирика Пушкаря збитки за спалену садибу! А сам ти як? Щось невеселий!

— Та з чого мені радіти? Живу тихо та скромно. Самотньо. Щоправда, тепер я хорунжий¹ Ніжинського полку, — без усілякої радості похвалився Лесь.

На це Яненко здивовано скинув брови, бо добре пам'ятав, як сильно хлопець гнівався на Золотаренка за те, що той ледь не стратив Демка. Та й був настільки незадоволений замиренням з Московією, що навіть хотів піти в посполиті.

З тогорічної зради Тимоша Цицюри Васюта виграв найбільше, бо провина за зраду повністю лягла на Цицюру. Даремно Тиміш виправдовувався перед земляками та просив ласки в царя — жодне його прохання про надання привілеїв на володіння маєтностями, які належали опальному Нечаєві, не було задоволено. А от Васюті з першої ж чолобитної подарували Гомель із прилеглими землями! Звичайно, це не дуже подобалося старшині — як це так цар роздає маєтності, минаючи законного гетьмана!

---

¹ Полковий хорунжий — у 2-й половині XVII — XVIII ст. представник полкової козацької старшини, відповідальний за збереження полкового прапора, або корогви.

— Не дивуйся, пане, — мовив Лесь. — А що мені було робити? Я вже двічі пошкодував, що торік гордовито фиркнув та пішов від Гуляницького. Я нічого не вмію, окрім як воювати, тож треба було кудись себе подіти та якось жити далі. Васюта особисто запропонував мені цей уряд, але я відмовився. Тоді прийшли всі зацні старшини, мого покійного дядька приятелі, умовляти — мовляв, хто як не племінник Кулябки гідний цього уряду? Так, я молодий, але впораюся. Та й платять п'ятдесят польських злотих, що теж не зайве за такого непевного життя, як нині. Поміркувавши, я погодився.

— І правильно, синку, зробив! — з розумінням мовив Павло. — Що поробиш, коли цей *скурвий син* Васюта на уряді полковника сидить! Не дозволяти ж йому нас, порядних козаків-лицарів, ногами топтати! Та й не вічно він буде полковником, а тобі треба думати про майбутнє — почнеш з хорунжого, а потім ще якийсь уряд отримаєш. А як оженишся, то... — й осікся, помітивши, як болісно сіпнулося обличчя Леся.

— А як інші твої діти? — запитав хлопець, сподіваючись почути дещо особливе для себе.

— Та чудово! Живі, здорові, — ухильно мовив Яненко, здогадуючись, на кого натякає Лесь, та прагнучи unikнути неприємної розмови. Хлопець уже рота розкрив, збираючись питати, але, на Павлове щастя, до них підійшов Прокіп Бережецький. Привітався, уважно поглянув на Леся та мовив:

— А я тебе пам'ятаю! Ми торік на елекції¹ Юрся познайомилися! Ти — приятель Іванка.

— Угу, — притакнув Павло. — А ще шурин мого Демка!

---

¹ Вибори (заст.).

— Прикро, що сам Демко не приїхав, — зітхнув Лесь.
— Він сам не схотів їхати. І взагалі воліє бути простим козаком, коли...

— А зять твій теж приїхав? — перервав Павла Лесь.
Та уточнив: — Висоцький.

— Тут він! З Одинцем приїхав, — несподівано втрутився Прокіп. Та з досадою додав: — Ти, Павле, вибач, але цей твій зять — рідкісне одоробло! Я за все своє життя не бачив таких неприємних осіб! Воно й не дивно, що його Марічка зненавиділа. Ти, Лесю, мабуть, знаєш цю історію... Ти чого? — здивувався він, бо брат тицьнув його в бік.

— Нічого моїх зятів гудити. Таких уже мені Бог дав, й інших взяти ніде! — сварливо мовив Павло, насторожено стежачи за Лесем.

Але хлопець й оком не зморгнув. Натомість ще трохи потеревенив про різні дрібнички, після чого квапливо розпрощався та пішов.

— Чого це він? — запитав украй зацікавлений Прокіп. — Його аж пересмикнуло від згадки про Висоцького.

— Прокопе, ти якщо до пуття нічого не знаєш, то краще *пацу свою не розтуляй!* — роздратовано відказав Павло.

— А що я не так сказав? — щиро здивувався Прокіп.

— Розумієш, коли Олеся та Левусь утекли з Полтави від покійного Пушкаря, то найнялися челядниками до Висоцького. І за Олесею Лесько упадав. Але так сталося, що Висоцький чи то відбив її у нього, чи то тільки Бог знає, що там у цих трьох сталося. І тепер бідолашний хлопець страждає, бо досі її кохає. Але що поробиш? Не можу ж я нехтувати Висоцьким, хоч через нього торік міцно з Марічкою посварився. На щастя, ми помирилися, але вона нічого чути не хоче про Олеся, поки та свого чоловіка не покине. Загалом: бридка ця історія. Тож у майбутньому

прошу тебе при Лесеві про це більше не згадувати. Тепер він шуряк мого Демка, не хочу завдавати йому болю.

Прокіп уважно вислухав і пообіцяв мовчати. Але думки обсіли його голову. Олеся вже майже рік не відвідувала матір, а Прокопові страх як хотілося її побачити — він як і раніше кохав її, мріяв про неї та сподівався хоч на коротку зустріч. Хлопець розпитував Марію, але та сухо повідомила, що не бажає згадувати доньку. Прокіп попитав Олену, але й ця не схотіла нічого пояснювати. Тоді він за гроші виудив істину в Оленчиної челядниці та зненавидів бідолашного Михайла. Поїхати до Олесі в гості Прокіп не міг, бо вони аж занадто далекі родичі, і такий візит був би недоречним. Єдине, що лишалося закоханому Прокопові, це чекати, доки Олеся звільниться. Наприклад, овдовіє. А тепер виявилось, що в нього є суперник! Та ще й такий, який колись був Олесі любий. «Бог його знає, що в неї на серці! Колись вона була зі мною вельми ласкавою, — думав Прокіп, згадуючи минуле літо і те, як пустотливо Олеся підпускала йому бісики очима, як дразнила та звабливо усміхалася. — Може, я посів у її серці значне місце. Що ж! Життя покаже!»

На світанку 7 липня¹ все козацтво явилось на раду. Але це була сама лише назва — рада, бо на ній верховодив Шереметев. Ішлося навіть не про те, чи починати воювати з Польщею, чи ні, а про те, де вести цю війну — на землях Польщі чи України. Шереметев знав, що поляки теж готуються до війни. І знав, що ведуть перемовини з кримським ханом про допомогу. Тож поки вороги не дійшли згоди, треба негайно йти війною на Польщу, прямісінько на Львів, а потім на Краків, а не чекати ворога в Україні — навіщо розоряти землю, з якої цар отримує прибутки?

---

¹ Тут і далі дати вказано за старим стилем.

Василь Шереметев мав тридцять вісім років. Був ставний, дужий, плечистий, хоч і з черевцем. Риси обличчя мав грубі, але привабливі та гармонійні, уста — пухкі та червоні, шкіру — світлу, чисту, з ніжним, мов у дівчини, рум'янцем. І особливо приємно вражав контраст відтінків льняного волосся й бороди та круглих карих очей. Але ця врода була лише красивою оболонкою, яка приховувала гниле нутро — Василь був пихатий, жорстокий, бундючний, зверхньо та зневажливо дивився на собі подібних створінь Божих. Що ж, негідники зазвичай привабливі, і це надійно присипляє пильність їхніх жертв.

Біля воеводи терся Цицюра та насторожено зиркав на козаків, відчуваючи їхні сповнені ненависті погляди. І Тимоша охоплював страх. Утім, страх за своє життя не полишав його з торішньої Переяславської ради, і він часто благав у царя прислати солдатів в Переяслав начебто для оборони, а насправді для своєї безпеки, і горнувся до Шереметева — єдиного, хто міг захистити його в Україні. Натомість Цицюра доносив воеводі всі новини та наклепував на старшину. Щоправда, вигороджував Юрія як вірного царського підданого.

Сам Юрій мовчки слухав Шереметева, не втручаючись і не заперечуючи проти його розпоряджень. І стояв з відчуженим виглядом, не помічаючи осудливих поглядів козаків, незадоволених його мовчанням.

Бачачи таку справу, Цицюра сміливо заговорив:

— У тебе, Василю Борисовичу, є двадцять сім тисяч війська та вісімнадцять козацьких полків. Як же можна, маючи таку силу і такого полководця, як ти, стояти на місці, чекаючи, поки ворог нападе першим! Та і який ворог? Хіба оті завжди напівп'яні ляшки тобі суперники? Стрільці в тебе відмінні, кіннота міцна, а коні у них один в один, мов галушечки лисніють! Та й запасів пороху та

куль у тебе вдосталь. А твої солдати нікому не у важкість і не кривдять посполитих. Не те що поляки, які постійно простий люд грабують з голоду. А що? Жовніри їхні бунтують, бо не отримують платні — королівська казна порожня. Шляхта вічно зубожіла, бо лишився у неї тільки її польський закуток! Та й той утратять, якщо ти, Василю Борисовичу, на них війною підеш! Ми, козаки, відібрали в них Україну. Шведи — Пруссію. І взагалі: поляки страшні тому, хто їх боїться. Та й ніде королю такої сили взяти, щоб твоїй милості протистояти. Ми не тільки Польщу захопимо, а й самого короля з королевою полонимо та на арканах у Москву поведемо! Тільки смиренно прошу твоєї, Василю Борисовичу, милості: щоб нас, козаків, при поділі здобичі не скривдили. Особисто я від своєї частини золота та срібла відмовляюся, аби ти, Василю Борисовичу, дозволив мені взяти з королівського палацу все те, що мені сподобається!

Козаки слухали та обурювалися таким відвертим підлабузництвом і недолугими лестощами, бо серед них було чимало тих, хто пережив десять років війни з Польщею та чудово знав, що поляки вміють воювати. Але пика Шереметева вкрилася ніжним рум'янцем задоволення, бо лестощі припали до душі.

— Я вважаю, що варто залишитися в Україні, бо тут є багато фортець та укріплених міст, які треба посилити залогами та чекати в них на ворога, — несподівано пролунав упевнений голос.

Усі присутні поглянули на князя Григорія Козловського. Але князь не знітився від сотень звернених на нього очей і не злякався вбивчого погляду Шереметева. Козловського прислали воеводою в Умань. І він, поживши в Україні, добре придивився до українських звичаїв, а головне — відчув козацький бунтівний дух.

— Так, я вважаю, що не варто йти в Польщу, — спокійно повторив Козловський. — Наше військо не таке добре, як щойно розповів пан полковник. Головна його слабкість — козацька непевність. Козацтво крутиться на всі боки: і турчину кланяється, і татарин на козаків ремствує. Ракоці через них пішов у Польщу по вовну та стриженим повернувся¹. І шведам козацька дружба небагато користі принесла! А його пресвітла величність Олексій Михайлович мав змогу переконатися, що слово козацьке гнучке, мов лоза. Тож не варто йти в Польщу, а краще лишитися в Україні й тут чекати на ворога. Та й до пуття не знаємо, яке військо в поляків. І чи таке воно вже непридатне до бою, як розповідає пан Цицюра? А якщо вийде навпаки, то буде нам велика біда, адже поляки жорстокі.

Повисло таке мовчання, що було чутно, як фиркають коні, щипаючи попалену сонцем траву. І ось тут Козловський струхнув! Тим паче, що до нього стрімко, мов шуліка до зайця, підлетів Шереметєв.

— Отакі нерозумні речі паплюжать честь його пресвітлої величності Олексія Михайловича! — прошипів воевода. — Хіба ти не знаєш, що його величність не любить вести війну на своїй землі?! Думай собі, що хочеш, але мовчи зі своїми думками! Ми рушимо на Львів та Краків і завоюємо Польщу! — а потім різко кинувся до ікони Спасителя, яку тримав піп, та крикнув просто в обличчя Господу: «Присягаюся, що не матиму тебе за Бога-Спасителя, якщо ти королівства ляшків і самого короля в руки мені не віддаси, щоб я їх нашому великому цареві передав!»

Козловський остаточно злякався, утім, як і козаки, бо це було нечуване блюзнірство. Жоден з цих загар-

---

¹ Ідеться про спільний похід Трансільванії, України та Швеції на Польщу в 1657 р. з метою її поділу, який закінчився невдало, особливо для Трансільванії.

тованих у боях лицарів не забував, що життя крихке, мов квітка лілії, і його тримає у своїй десниці Господь. І ніхто з козаків не насмів би ось так зневажливо звернутися до самого Творця. Отетерілі козаки мовчали, і лише Юрась стояв зі спокійним обличчям, немов його жодним чином не стосувалася ця рада та не обурювало таке богохульство.

— Та я й не думав ганити його пресвітлу величність, — боязко мовив Козловський. — Я не сперечатимуся з тобою, Василю Борисовичу, а слухатимуся тебе. Де скажеш, там і стоятиму зі своїм полком та боронитиму те місце, або мертвим впаду.

— Так! Я, захопивши Польщу, піду війною на Туреччину й принесу волю молдаванам, волохам і всім тим народам, хто віри православної та мучиться в магометанському ярмі! — гонорово вигукнув Шереметєв, наче впиваючись своїм відчуттям величі над присутніми. — І всі звільнені народи платитимуть данину моєму пресвітлому цареві Олексієві Михайловичу! Зі мною, окрім мого війська, підуть Переяславський, Київський, Ніжинський, Чернігівський, Миргородський, Прилуцький, Полтавський та Лубенський полки. З Хмельниченком — усі інші, окрім Черкаського та Канівського. Ці полки вирушать на південь, щоб боронити Україну від татарських набігів. Наказним гетьманом над козацькими полками, що підуть зі мною, я призначаю пана Цицюру. Принесіть булаву!

Коли принесли булаву наказного гетьмана, Шереметєв урочисто вручив її Цицюрі, улесливо мовивши:

— Тримай її у славу пресвітлого царя та великого князя, Великої, Малої та Білої Русі самодержця Олексія Михайловича. Немає в Україні лицаря, хоробрішого за тебе! Немає в Україні жодної руки, гідної тримати цю булаву, тож, сподіваюся, вона й залишиться при тобі.

Тиміш радів, а інші козаки ледь стримували гнів: такий відвертий натяк на фавор Цицори був наче плювок в обличчя! Але найбільше козацтво обурювала байдужість Юрася. Ось тобі й син великого гетьмана Хмельницького!

Після ради Юрій подався до Корсуня. Звідти він збирався відправити посольство до царя, щоб відзвітувати про раду і попросити прислати в Україну іншого воєводу на час відсутності Шереметева. А разом відправити схопленого січовиками в степах Богушенка, який служив Виговському та їздив за його дорученням у Крим. Бо у знайдених при ньому листах ішлося не тільки про союз між Польщею та Кримом, а й про можливість їхнього спільного походу на Московію.

— А чого ти чекав? — роздратовано запитав Яненко, дізнавшись про ці листи. — Цар знищив рідного брата Виговського, а ти тримаєш у полоні його дружину. Він мститиметься *кацапам*, як може! А мститися він уміє, бо геть не дурень, а старий лис, який начебто й спить, але курей бачить! І ці листи — лише початок. Юрку, краще не гріши проти Бога, а поверни Іванові дружину. Цим ти уникнеш багатьох лих, — сміливо радив Павло, бо при цій розмові були присутні лише Бережецькі.

— Не віддам її поки що, — похмуро мовив Юрась. — А Богушенка відправляю, щоб довести цареві свою відданість. Може, він зглянеться та відпустить Нечая.

— Не бери гріха на душу — не губи цієї невинної душі! — палко вигукнув Павло. — Богушенка або страять, або поїде до Сибіру. І цар не відпустить Нечая — даремно ти сподіваєшся! І ніколи не визнає тебе за гідного гетьмана. Не ображайся, але ти сам оганьбив себе в його очач. Чому ти мовчав на раді? Чому дозволив Шереметеву верховодити? Врешті-решт ти вже не перший день гетьмануєш!

Юрко нахмурився, але промовчав, розуміючи, що брат його справедливо критикує.

— Не дорікай йому, Павле, бо... — почав заступатися Прокіп, але замовк, задивившись на гарненьку дочку хазяїна, у якого зупинився Юрась. Дівчина принесла їм холодненького квасу, і Прокіп аж через стіл перехилився, проводжаючи очима її апетитну постать.

— Стіл перекинеш! — підштрикнув Яненко. — Ти б краще одружився, щоб дівок очима не їсти!

— Ось як твоя Олеська овдовіє, то з нею й одружуся! — заявив Прокіп, зухвало дивлячись на брата.

Павло аж рота роззявив, не знаючи, що й сказати на таке зухвальство, а Федір паскудненько захихотів.

— Потім це обговорите! — роздратовано обірвав їх Юрась. — Я відправлю Богушенка у Москву та спробую ще раз виторгувати свого зятя — моя сердешна Степанида¹ всі очі за ним виплакала. Чи чувано таке: при живому чоловікові вона вдова, а мої племінники — сироти при живому батькові! Усе зроблю, аби Нечая визволити!

— Нічого ти не доб'єшся! Ти вже вкотре цьому *кацапові* пишеш, а він у свою *засмальцьовану бороду не дме*, — скрушно зітхнув Павло, розливаючи квас по кухликах. — Краще випий холодненького. *Гребай вже пес* цю спеку!

Цієї миті у двері постукали, й увійшов Іван Яненко, який служив при Юрасеві джурою. За ним ішов молоденький хлопець, який назвався челядником Іоанікія Галятовського, ректора Києво-Могилянського колегіуму.

— Пан Галятовський прислав мене, щоб розповісти твоїй гетьманській милості вкрай неприємні новини, — почав хлопець. — Після того, як твоя мосць поїхав від

¹ Під час взяття москвинами Старого Бихова (сучасна Білорусь) у грудні 1659 р. Степанида Хмельницька потрапила разом зі своїм чоловіком у полон, але згодом її відпустили до брата через вагітність.

Василькова, воєвода повернувся до Києва та з нагоди майбутнього походу влаштував бенкет. На нього було запрошено все значне духовництво київських церков і монастирів. Воєвода ж дуже побожний!

— Ага. Ми вже мали можливість оцінити його побожність, — уїдливо сказав Федір. — Ну, і навіщо він усіх попів зібрав?

— Та річ у тім, що справді бенкетувати запросив, а не якись справи вирішувати! Просив молитися за його перемогу, наказав стріляти на честь панотців із гармат та рушниць і багато пив. А спека нині така, що воєводу розморило. І він почав говорити осоружні та блюзнірські речі: «Чуєте, панотці чесні? Цим військом, моїм великим государем даним, усю Польщу на попіл перетворю. А короля в срібних кайданах Москвою проведу та під ноги його царській величності кину! Колись його брат Москву пустошив¹, а тепер я його брата на нінащо звезду!» На це мій пан мовив: «Про те твоїй милості треба Господа Бога просити та палко йому молитися, а не тільки на ратну силу уповати». А воєвода відповів: «Маючи таку силу, як у мене, можна й без Божої допомоги з неприятелем упоратися!»

— Ну то й що! — сказав Павло. — Хіба я у Василькові сам не бачив, який цей *кацан* богохульник? Невже панотець тільки заради цього тебе прислав?

— Мій пан та всі панотці дуже злякалися цих слів, — пояснив хлопець. — Та чи чувано таке: ось так відкинути Бога, коли ми, люди, ніщо — з порошу постали та в порох обертаємося! Не інакше як сам диявол заволодів душею воєводи, тож не буде йому добра, а разом і всім тим, хто

---

¹ Мається на увазі Владислав IV Ваза — польський король (1632—1648 рр.), старший брат короля Яна II Казимира, та його участь у подіях Смутного часу в Московії. У 1610 р. після вдалого походу Владислава, ще королевича, бояри оголосили московським царем.

поруч з ним. Тому панотець Галятовський, маючи до тебе, пане гетьмане, у серці батьківську любов як до рідного сина, слізно просить твою милість палко молитися Богові за своє життя та за життя всього козацтва, бо якщо ви згинете, то нікому буде бідолашну Україну від безбожної *кацапні* захистити! І все духівництво київське буде за вас молебні правити, а лаврські монахи вдень і вночі молитимуться за тебе та козацтво, щоб ви з цього клятого походу живими повернулися.

Юрась похмуро вислухав, подякував і відпустив хлопця. Юний гетьман знав, що більшість українського духівництва дуже незадоволена союзом з Москвою, бо цар прагне підкорити Київську митрополію своєму патріарху, а не константинопольському. Особливо ремствував митрополит Діонісій Балабан, спонукаючи своїх підлеглих підбурювати паству проти москвинів, через що був змушений виїхати з Києва та оселитися в Чигирині, інакше Шереметев його б живцем з'їв. Тоді Трубецької самовільно призначив місцєблюстителем Київської митрополії чернігівського єпископа Лазаря Барановича. Це була така сама нечувана за своєю крामолою річ, як і Авіньйонський полон Пап!¹ Бо призначення місцєблюстителя світською особою — грубе порушення церковних канонів. Але як захистити українських священників, Юрій не знав.

Прокіп, Федір та Павло теж сиділи хмурі — навряд чи така солідна особа, як Галятовський, займалася б поширенням чуток чи наклепами. Галятовського вся Україна знала як непереверженого проповідника, побожну людину й талановитого автора численних бого-

---

¹ Ідеться про перенесення папської резиденції з Рима до французького міста Авіньйон, яке здійснили король Франції Філіпп IV Вродливий і його ставленик Папа Климент V. Внаслідок цього Папи перебували у політичній залежності від французьких королів до 1377 р.

словських праць. Чесного панотця справді не на жарт налякала така поведінка Шереметева, якщо він вирішив розповісти про це гетьманові.

— Знаєш, Юрасю, недаремно тебе ректор застерігає, недобре справа йде — лихо від цього походу буде, — сухо мовив Федір. — Не хотів тобі цього говорити, але мушу сказати. *Шеремет*¹ дійсно чи то збожеволів, чи то біснுவатий. Чи настільки зарвався, що всіх у ніщо ставить. Казали мені, що після ради під Васильковим він привселюдно про тебе сказав: «Хіба це гетьман? Це гетьманішка, якому личить гусей пасти, а не козаків-лицарів у бій вести!»

Юрась побілів від приниження, схопився й нервово заходив кімнатою.

— Он воно як! А ти перед царем вислужуєшся й у цей клятий похід квапишся, коли така спека! — вигукнув Павло та сьорбнув квасу. Досадливо скривився, бо квас уже нагрівся. — От якого біса я повинен пертися до тієї клятої Польщі, коли мені вдома є чим зайнятися?!

— А навіщо квапитися? — несподівано запитав Прокіп. — Воевода ж похвалявся, що його військо непереможне, то не заважатимемо йому здобувати марсів вінок на своє пихате чоло. Тим паче нам в Україні є з ким воювати — татари, мов голодні собаки, блукають уздовж наших кордонів.

— Ти на що це натякаєш? — запитав Павло. А Юрась зупинився та здивовано подивився на брата.

— На те, що не варто квапитися в похід у таку спеку, — багатозначно скинувши брови, сказав Прокіп, а потім підманив до себе братів і тихенько зашепотів, пояснюючи їм, що саме має на увазі.

---

¹ Таке скорочення прізвища воеводи є в історичних джерелах.

Розділ II

Перед походом

У родині всі повинні стояти одне за одного,
інакше біда постукає у двері.

Томас Манн

Ганнуся, витерши з мисника пил, обережно розставила на ньому тарілки з яскраво-зеленими поливами та відступила на крок помилуватися — вони їй страх як подобалися. Їх подарувала Фрузя на входуни. І хоч їхня з Демком хатка зовсім крихітна — кімнатка, більшу частину якої займає піч, маленькі сіни та комора, та не така багата, як господа свекрухи чи тітки Олени, зате своя. Намилувавшись, Ганнуся всілася на лавку, що тягнулася вздовж стіни з вікнами, та любовно оглянула кімнатку, яку щойно ретельно прибрала. З теплотою усміхнулася, згадавши, як свекруха та Олена ремствували, коли Демко рішуче заявив про намір жити окремо — чомусь обидві хотіли оселити молодят саме в себе та навіть поперечалися через це.

Ганнуся солодко зітхнула — завтра коханий повернеться з Полтави. Тепло згадала їхню спільну травневу поїздку туди — поява Демка наробила галасу. Бо після смерті полковника Пушкаря нарешті здійснилася мрія Кліма Соломки — він забрав млинок собі. Але ледь не зомлів, коли раптом явився Демко й показав гетьманський

універсал на володіння млином у рівних частках з Левком. А ще — на ділянку лісу, на яку вже встиг накласти лапу Хрестовоздвиженський монастир. Звичайно, нікому не хотілося повертати загарбане майно, проте на бік Демка став полтавський полковник Федір Жученко. Але найбільше дісталоя Кирикові Пушкаренку — зі свого схудлого після смерті батька капшука він мусив сплатити Демкові солідну головщину за спалену садибу.

Проте перед Демком постала нова турбота: як наглядати за млином? Він вирішив оселити в Полтаві Омелька. Той, згнітивши серце, погодився: з одного боку, Омелькові не хотілося залишати синів покійного хазяїна без нагляду, а з другого — Демко вже давно виріс, а Левусем добре опікується Яненко. Та й скалічена нога останнім часом дошкуляла дедалі частіше, тож Омелько мусив визнати: час відпочити. І нині Демко з Омельком поїхали до Полтави придбати Омелькові житло та остаточно прийняти від Соломки всі справи.

«Прикро, що довелося залишитися в Чигирині через цю кляту спеку!» — досадливо подумала Ганнуся. Поперше, без Демка їй було самотньо, а по-друге, їй дуже сподобалася Полтава. Настільки, що вона почала вмовляти чоловіка оселитися там. Адже він там виріс, має знайомих — вони неодмінно приживуться в цьому мальовничому місті. Але Демко категорично відмовився й суворо заборонив їй навіть натякати на переїзд.

Ганнуся нахмурилася — з моменту одруження вперше поміж ними зайшла незлагода. У перші місяці шлюбу завжди смілива Ганнуся більше побоювалася свекрухи, аніж сварок з чоловіком, непокоячись, що та настрєнчуватиме проти неї сина. А потім з соромом зрозуміла, що Марія полюбила її як доньку. Але чому ж коханий так розсердився? Невже йому рідний край став настільки

немилим? Демко швидко вибачився, а у виправдання пояснив, що не хоче жити так далеко від рідні. «Он Лесь від нас як далеко живе та журиться, що бачить тебе рідко! Невже ти хочеш, щоб я теж сумував за родиною? Та й хіба нам погано в Чигирині?»

Несподівано Ганнуся охопила така слабкість, що нестримно схотілося лягти. Вона ледь дошкандибала до ліжка, яке стояло одразу в кутку за піччю. «Чого це мені останнім часом постійно зле? Ледь ноги волочу! Це від спеки! Господи, хоч би дощ пішов, щоб було чим дихати!» — думала Ганнуся, прилігши скраєчку.

Її думки знову повернулися до брата — наче й нещодавно бачилися, а здається, що так давно! Завжди веселий і жартівливий Лесь став такий журний, як молодий явір, чиє зелене листя серед весни побила неочікувана заморозь. «*Та нема дерева, ряснішого за явора, та нема роду, ріднішого за братика*, — згадалися їй рядки з пісні. — Бідолашний мій брат! Занапасть він себе тугою за тією Олесею. А вона мов крижинка — ні тепла, ні привітності! І як Лесик міг таку покохати! Дивно: мій Демко лагідний і щирий, а його сестра — мов Лідниця!» — досадливо роздумувала Ганнуся, згадавши нещодавні гостини в Олесі.

Поїздку затіяв Демко. Він дуже сумував за Олесею, тому переступив через ненависть до Висоцького. Звичайно, із собою він прихопив дружину та Левуса, який теж сумував за коханою сестрою. Але візит залишив неприємні спогади, бо Олеся зустріла невістку холодно. Насправді Ганнуся, до пуття не маючи життєвого досвіду, не зрозуміла, як боляче зовиці було її бачити. Дивлячись

---

¹ Одна з дочок давньоукраїнської богині Марі, зображувалася у вигляді обледенілої жінки з крижинками замість очей.

на невістку, Олеся бачила Леся. І, щоб не видати болю та журби від навіки втраченого кохання, бідолаха поводитися холодно й відчужено. Єдиний, хто зрозумів Олесю, це Демко. Але він нічого не міг удіяти — сестра сама вибрала таке життя.

Несподівано у дворі почувся галас та веселий виск, і Ганнуся зрозуміла: це йдуть родичі чоловіка. Дійсно, у хату вбігла Люба, Фрузина падчерка, тримаючи на руках Миколу. За нею галопом ускочив Левко. Голосно вигукнувши: «А ми перші!», Люба важко плюхнулася на лавку, всадивши Миколу собі на коліна.

Але хлопчик, якому нещодавно виповнився рік, заволав на все горло, вимагаючи відпустити його. Люба обережно поставила Миколу на ніжки, і малюк, кумедно викидаючи колінця, квапливо подріботів до Ганнусі, яка підвелася назустріч гостям та підхопила його на руки. Але від цього руху так запаморочилося в голові, що Ганнуся мимоволі сіла на ліжку.

У цей момент до хати увійшла Фрузя, і Микола, виврававшись із рук Ганнусі, побіг їй назустріч, щось радісно белькочучи.

— Марічка з тіткою поїхали до Суботова провідати Виговську, а потім заїдуть до тебе. А нам удома нудно, тому й прийшли! Як ти тут сама живеш? Коли Демко повернеться? — замість привітання запитувала Фрузя.

Ганнуся нахмурилася, згадавши нещасну бранку. Попервах Хмельниченко ретельно охороняв Олену, нікого до неї не пускаючи. Але Марія з Оленою довідались, що Виговська дуже бідує в Суботові. Ні, голодом її не морили, але бідолаха була позбавлена найнеобхідніших для жінки речей. До того ж від неї відлучили всіх вірних челядників. Тому одного дня ці дві нерозлучні родички пішли до Юрася та зажадали від нього дозволу відвідати

бранку. Звичайно, що юний гетьман строго заборонив. Але Олена так накинулася на нього з докорами, що Юрась швидко зволів поступитися. Відтоді обидві відвідували свою подружку, коли заманеться.

— Та в мене все добре! А Демко має повернутися завтра, — мовила Ганнуся.

— Затишно в тебе так! І чистенько! — похвалила Фрузя й розсілася на лавці, охайно розправивши ошатну спідницю.

— Хочете киселю? — запропонувала Ганнуся. — Уранці готувала! Або квасу?

— Мені, мені киселю! — одразу заволав Левко. — У тебе кисіль смачніший за мамин!

Ганнуся підвелася, зробила крок, але несподівано сте́ля підступно вчинила кульбіт, а в очах потемніло. І вона неодмінно б упала, якби до неї не підскочив Левко й не підхопив. Для нього це виявилось неважко, бо для своїх тринадцяти років хлопчик був рослий і сильний, а Ганнуся — субтильна.

— Господи Боже! — злякалася Фрузя. — Що це з нею?

— Не знаю! Ой, вона знепритомніла! — заволав Левко, злякавшись дужче за сестру.

— Клади її на ліжко! — скомандувала Фрузя. — Матір Божа! І що ж тепер робити?! Як її до тями привести?

Левко обережно вклав Ганнусю на ліжко, а Фрузя з Любою тупцювали поруч. Навіть крихітка Микола теж підійшов і стурбовано поглянув на Ганнусю, немов зрозумів, що цій красивій тіточці зле. Поміркувавши, Левко легенько ляснув Ганнусю по щоці. Але вона не зреагувала. Тоді він ляснув ще й ще, щоразу ляскаючи дужче.

— Та що ти робиш? — заволала Фрузя. — Ти ж її синців наб'єш! Ой, слава тобі, Пречиста Діво! Отямилася! — вигукнула вона, бо невістка розплющила очі.

— А що сталося? — здивовано запитала Ганнуса, поглянувши на стривожені обличчя родичів.

— Ти зомліла! — пояснила Фрузя та присіла на край ліжка, стурбовано зазирнула невістці в обличчя, немов сподівалася знайти на ньому причину недуги. — От чому ти, знаючи, що хвора, жила сама? А якби тобі стало зле, а поруч нікого не було?

— Зі мною все гаразд! — запевнила Ганнуса. — Це тільки сьогодні якась слабкість, а так у мене нічого не бо-лить. Це від спеки. Не турбуйтеся!

— Треба Марічці сказати! Бо якщо не скажемо, вона однак дізнається та втре нам усім часнику, — мовила Фрузя. — Ти полеж, а я тебе водичкою напою. Левусю, сонечко моє, принеси холодненької водички з колодязя.

Ганнуса зітхнула, розуміючи, що позбутися Фрузиною турботи неможливо. Демкова рідня здивувала її з перших днів знайомства — на перший погляд усі вони були гонорові та пихаті, а ще веселі та безтурботні, наче ніколи прикрощів не мали й чхати на них хотіли; але при тісному спілкуванні чітко були помітні їхній міцний зв'язок, родинна підтримка та турботливість, немов усі вони були скуті одним чарівним ланцюгом, яким передавали одне одному життєві сили. І цей ланцюг з перших же днів оплутав і Ганнусю. І зараз родичі оточили її такою настирливою опікою, що вона воліла б знову зомліти.

Коли прийшли Олена з Марічкою, Ганнуса скрушно зітхнула, передчуваючи нову хвилю піклування від свекрухи. Бо тактовна та скромна Марія здобула міцну владу в родині Яненків — її слухалися всі: і чоловік, і пасерби.

— А що це у вас тут відбувається? — з порога запитала Оленка. — Ганнусю, ти що, захворіла?

— Ой, тітонько, вона зомліла, що ледь до тямі привели! — наябедничала Фрузя.

— Себто як зомліла? — нахмурилася Марічка, звичним рухом підхопивши на руки Миколу, який радісно підбіг до неї. Квапливо підійшла до невістки, окинула її стурбованим поглядом та ще більше спохмурніла. — Щось ти бліденька! А нудоти немає?

— Ні.

Марія поставила сина на підлогу та присіла поруч з Ганнусею, оцінно оглянула її та, мить подумавши, щось зашепотіла у вухо. Ганнуся почервоніла, мов мак, та лише ствердно кивнула.

— Ну слава тобі, Царице Небесна! — радісно вигукнула Марічка. — Дякувати Богові, нарешті матиму першого онука! Моя ж ти донечко! — та лагідно пригорнула невістку до себе.

— Ах ось воно що! — розквітла щасливою усмішкою Олена. — Дай Боже, щоб дитинка народилася здоровою! — і теж кинулася обнімати Ганнуся.

— Погано, що ти свідомість втрачаєш! Невдовзі це минеться, але треба берегтися, — взялася повчати Марія. — Вам з Демком треба переїхати до нас!

— Ні, до мене, бо у вас занадто галасливо! — одразу заперечила Олена. — Фрузю, Левку, а ви чого роти роззявили? У вас же скоро племінник буде! Радіти треба, а ви стоїте, мов гав наковталися!

— Тільки нікому про це не кажіть, щоб не зурочили! — попередила Марічка. — Особливо ти, Левцю, язиката моя Хвесько! Це вже коли живіт великий буде, то тоді не приховаєш! Я й хвилюватися почала, що ви майже рік одружені, а дітей у вас все немає й немає! Ой, я так зраділа, що аж плакати від щастя хочеться! Дай Боже тобі, донечко, здоров'я та сил дитинку виносити

та народити! — вигукувала вона, ніжно пригортаючи до себе невістку.

Ганнуся ошелешено ковзала поглядом по обличчях родичів, які квітнули radoщами, та ніяк не могла ув'язати у своїй свідомості, що вона вагітна. Вони з Демком настільки були поглинені одне одним, що не замислювалися про потомство. Ганнуся дивилася на Миколу, який дибав кімнатою, допитливо видивляючись, що з речей погано лежить і можна злапати, та не могла повірити, що в неї теж буде така крихітка. Маленька частинка її та Демка!

— Напевно, Демко зрадіє, — задумливо пробурмотіла вона.

— Ще б пак він не зрадів! — здивувалася Марія. — Тільки дурні такому не радіють! — і самозабутньо пустилася давати Ганнусі поради, чого їй треба берегтися, як поводитися, що можна робити й що краще їсти.

Уже почало смеркатися, коли розбурхані радісною звісткою родичі пішли. Лише Олена залишилася заночувати з Ганнусею про всяк випадок.

Додому Марічка поверталася неквапно, підлаштовуючись під дрібненькі кроки Миколи, якого вела за руку. І давно вже в неї не було так легко та відрадно на серці. Нарешті в її житті було все, чого може забажати душа, — і коханий, і чудові діти, а невдовзі ще й онук з'явиться. Але... «Господи, якби ж то моя Олеся повернулася до мене! Але я сама винна, — з сумом визнала Марія. — Треба було вже змиритися з тим Висоцьким, а так утратила доньку з власної впертості. Нічого, ось повернеться Павлусь, і ми щось придумаємо, щоб помиритися з Олесею. Хоча навіщо його чекати? Сама напишу їй! Може, у донечки вже теж є дитинка, а я й не знаю! Може, Фрузя щось знає? Вона точно листується з Олесею!» Марія

покосувала на падчерку, яка йшла поруч, і з подивом помітила, що та похмура й невесела.

— Фрузю, що з тобою? — стурбовано запитала вона.

— Нічого! — роздратовано відрізала та.

Марічка уважніше придивилася до падчерки — у липневих сутінках було чудово видно, що Фрузя ледь стримує сльози. Марія попросила Любу з Левком повести Миколу вперед і відверто запитала:

— Доню, що в тебе сталося, що ти ледь не плачеш?

Але Фрузя, закусивши губу, відвернулася та прискорила кроки. Тоді Марічка вхопила її за руку, змушуючи зупинитися, допитливо зазирнула в очі та серйозно мовила:

— Я ніколи не заміню тобі рідної мами, але я кохаю Павлуся, тому дорожу і тобою, й Іванком так само, як і чоловіком, бо ви його діти, його кров. І коли вам двом болить, то й мені тяжко. То що з тобою, Фрузенько? Ти ж була така весела, а тепер зажурилася.

— Я теж хочу дітей, — сухо зізналася Фрузя, але по її обличчю рясно потекли сльози. — Я вже стільки років заміжня, і нічого. Тільки не кажи мені, що я замолода! Ганнусі всього сімнадцять, а вона завагітніла. Навіть ти у свої сорок Миколочку народила, а я у свої дев'ятнадцять пустоцвітом ходжу!

Марічка зітхнула. Іноді вона замислювалася, чому в здорової квітучої Фрузі немає дітей. Проте тактовно мовчала. І нині теж казати було нічого. Тому вона обняла падчерку, щоб хоч якось утішити. А завжди гордовита й незалежна Фрузя пригорнулася до мачухи, немов шукала в неї захисту від своєї кривди. І Марічці стало її невимовно шкода.

— Я так боюся, що Петрусь мене зненавидить через це, — схлипуючи, скаржилася Фрузя. — Я... я так його

кохаю. І намагаюся в усьому догодити, про Любу дбаю якнайкраще, але мені все одно так страшно, що він... — і, не договоривши, гірко заплакала.

— Не плач, донечко, — зітхнувши, попросила Марія, глядячи падчерку по плечах. — Не зненавидить тебе Петро. Я іноді нишком за вами спостерігаю, і бачу, що він тебе кохає. Та й не така Петро людина, щоб тебе через це тиранити. Що ж поробиш, якщо Господь не дав вам дітей? Не плач, Фрузю, але й не плазуй перед ним — жінка чоловікові подруга, а не челядниця! Ти його дружина, тож є у вас діти чи ні, а він мусить тебе шанувати. Не хочу, щоб ти ще й через це серце собі краяла!

— Та Петрусь мене жодного разу не скривдив, — запевнила Фрузя.

— От і добре! Бо не приведи Бог йому тебе скривдити — придушу мов жабу! — грізно пообіцяла Марічка, витираючи падчерці сльози. — Ходімо, донечко! Негоже плакати серед вулиці! — і обнявши падчерку за талію, квапливо повела додому.

Тієї ночі розбурхана та щаслива Ганнуся довго не могла заснути, з нетерпінням чекаючи ранку та переживаючи, щоб чоловік не затримався в Полтаві. На її щастя, Демко приїхав наступного дня, під обід.

Ледь зачувши тупіт кінських копит, Ганнуся кулею вилетіла надвір. І її серце прискорено забилося, коли вона побачила чоловіка. Демко легко скочив з коня й, залишивши його в густій тіні вишні, кинувся до дружини. Підхопив на руки, притиснувши до себе так, щоб її голова опинилася вище його. «Мій маленький янголе, як же я за тобою скучав!» — прошепотів він, і його темно-блакитні очі засяяли коханням. І усміхнувся так щасливо, і був такий гарний, що Ганнуся почала палко його цілувати.

Зміст

Розділ I. Воевода-блюзнір	5
Розділ II. Перед походом	23
Розділ III. Глас долі	38
Розділ IV. Помилки Шереметева	54
Розділ V. У степах	68
Розділ VI. На клик пугача	77
Розділ VII. Новий альянс	98
Розділ VIII. Обвинувачення	116
Розділ IX. Чужим коштом	128
Розділ X. Останній шанс на булаву	145
Розділ XI. Прокіп-захисник	168
Розділ XII. Литовські дільця Золотаренка	194
Розділ XIII. Закоханий і хитрий	210
Розділ XIV. Змова родичів	226
Розділ XV. Солодкий полон	242
Розділ XVI. Переваги шлюбу з коханим чоловіком	258
Розділ XVII. Малодушність Тетері	273
Розділ XVIII. Дві ради	286
Розділ XIX. На кресах України	296
Розділ XX. Юрко виявляє твердість	307
Розділ XXI. Дядько та племінник	320

Розділ XXII. Богданчик	335
Розділ XXIII. Шлях додому	341
Розділ XXIV. Шакали перегризлись!	355
Розділ XXV. Дружина двох чоловіків	364
Розділ XXVI. Знову разом	388
Розділ XXVII. Блакитна могила	404
Розділ XXVIII. Юрасева помста	416
Розділ XXIX. Гетьман у тіні	432
Епілог. Кривава рада	446

Літературно-художнє видання

ДЕГТЯРЕНКО Ярослава
Олеся: між коханням та честю
Роман

Головний редактор *С. І. Мозгова*
Відповідальний за випуск *О. В. Приходченко*
Редактор *І. В. Матюшенко*
Художній редактор *А. О. Попова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *А. М. Фурман*

Підписано до друку 20.07.2020.
Формат 84x108/32. Друк офсетний.
Гарнітура «Literaturna». Ум. друк. арк. 24,36.
Наклад 3000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61001, м. Харків, вул. Б. Хмельницького, буд. 24
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у АТ «Харківська книжкова фабрика “Глобус”»
61052, м. Харків, вул. Різдяна, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com

- за телефонами довідкової служби (050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life); (067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88
  - на сайті Клубу: www.bookclub.ua
  - у мережі фірмових магазинів див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом
- Надсилається безоплатний каталог**

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@ksd.ua

Запрошуємо до співпраці авторів
e-mail: publish@ksd.ua

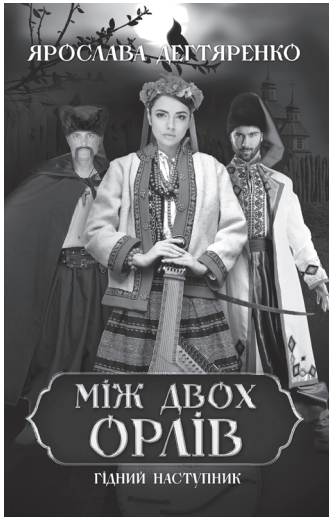
Дегтяренко Я.

Д26 Олесь: між коханням та честю : роман / Ярослава Дегтяренко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. — 464 с.

ISBN 978-617-12-8127-1

Влада молодого Хмельниченка слабка та непевна. Козацькі полковники підбурюють гетьмана зректися булави. Олесь отримує звістку, що в бою з татарами загинув її чоловік Михайло, і тепер дівчина вільна від шлюбу з нелюбом. Вона мріє повернутися до коханого Леся, та її звинувачують у крадіжці й ув'язнюють. Звідки чекати допомоги? Тим часом Юрій Хмельницький майже готовий скласти гетьманську булаву та віддати владу Виговському. Над Україною скупчуються темні хмари: Московія та Річ Посполита неситим оком задивляються на українські території. І поки держава чекає на тверду руку сильного керманіча, Олесь сподівається на порятунок коханого. У цьому вирі подій, захищаючи своє від чужих, найголовніше — не втратити те, що є...

УДК 821.161.2

ступного Пушкаря... Між обов'язком та почуттями, між коханням та ненавистю, між двох орлів — яким буде вибір?..

Осінь 1658 року.

Цар Олексій оголошує Україні війну. Лесько, намагаючись повернути кохання Олесі, дізнається, що вона вийшла заміж за іншого. З розбитим серцем хлопець кидається у вир війни, чекаючи нагоди загинути як справжній воїн. Але, схоже, на нього покладена важлива місія і померати йому зарано. Тим часом гетьман Виговський шукає союзників, щоб протистояти військовій агресії Московії.

Поки гетьман зайнятий війною, усіма забутий Юрась Хмельниченко, піддавшись на вмовляння свого дядька Яким Сомка, організовує проти Виговського змову. Ситуація в країні стає напруженою. Чим обернеться для України прагнення волі?

